

Mihin on suomalainen antiikintutkimus menossa?

Juha Sihvola

Otsikon kysymyksen esittävät säännöllisin välein sekä alan tutkijat että muut kiinnostuneet. Itsekin muistan alustaneeni näin otsikoidussa tilaisuudessa urani alkuvaiheissa ainakin kaksi kertaa, vuonna 1983 Klassillis-filologisen Yhdistyksen ja vuonna 1986 Suomen Historiallisen Seuran kutsusta. Jälkimmäiseen tilaisuuteen taisin saada kutsun siksi, että olin juuri lunastanut paikan suomalaisen antiikintutkimuksen nuorena vihaisena miehenä arvosteltuani *Helsingin Sanomissa* Tuomo Pekkasen *Kalevalan* latinannosta professorin luovan työajan hukkaan heittämiseksi.

Reilun kymmenen vuoden jälkeen oli hyvä palata peruskysymysten äärelle samaan seminaariin professori Pekkasen kanssa jo senkin takia, että saatoin myöhästyneesti myöntää jo pitkään pitäneeni *Kalevala latinaa* koskevaa kommenttia intellektuaalisen urani yhtenä pahimpana virheenä.

Nyt tunnustamani virhe ei ole, kuten eräät *Helsingin Sanomien* keskustelun muut osapuolet aikanaan epäilivät, haihattelu eli syyllistyminen vanhempien ja arvovaltaisempien kollegojen julkiseen arvosteluun. Tältä osin parantumattomuuteni lienee tullut riittävästi todistettua.

Virhe oli itse asiaa koskeva. Olen ehtinyt oppia, että uuslatinan harrastus on hauska ja ansiokas tapa pitää yllä elävää keskusteluyhteyttä klassisen perinteen ja nykyajan välillä. Siksi olen mm. innostusta herättäen markkinoinut Yleisradion latinankielisiä uutisia amerikkalaisten antiikintutkijoiden keskuuteen. (Olisin mieluummin markkinoinut myös Suomen latinankielistä Elvistä, mutta ikävä kyllä tohtori Ammond ei ymmärrä, että Elviksenä olemiseen kuuluu olennaisesti myös Elvikseltä näyttäminen ja Elviksen asenne.)

Neljä teesiä antiikintutkimuksen tulevaisuudesta

Uuslatina ei ole varsinaisesti antiikintutkimusta, mutta edellistä koskeva huomio soveltuvat *mutatis mutandis* myös jälkimmäiseen. Tältä pohjalta esitän neljä teesiä antiikintutkimuksen tulevaisuudesta.

Ensiksi, jotta suomalaisella antiikintutkimuksella olisi tulevaisuutta, sen on säilytettävä elävä keskusteluyhteys antiikin perinteen ja nykyajan välillä. Ghettoituminen vain sisäpiiriin ymmärtämien teknisten eritysongelmien filailuun on alan tulevaisuudennäkymien kannalta suuri vahinko – niin kunnioitettavaa kuin raa'an ja vaivalloisen perustyön tekeminen sinänsä onkin.

Toiseksi, kuten professori Pekkasenkin esimerkki osoittaa, nykyisyyden ja muiden tutkimusalojen kanssa keskustelun ei tarvitse merkitä klassikon perinteisestä ammattitaidosta tinkimistä. Päinvastoin, rautainen asiantuntemus klassillisissa kielissä sekä antiikin kirjallisuudessa ja historiassa on paras täsmäase tässä keskustelussa.

Kolmanneksi, jos eivät ammattilaiset ole kiinnostuneet antiikin perinteen välittämisestä laajemmalle yleisölle, sen tekevät muut. Antiikin arkeologiaan, taiteeseen, historiaan, kirjallisuuteen ja filosofiaan kohdistuu valtava mielenkiinto. Olisi virhe jättää markkinat harrastelijoille, huijareille ja hyvää tarkoittaville hölmöille.

Neljänneksi, keskusteluyhteyden etsiminen antiikin ja nykyajan välillä ei ole välttämättä toissijaista popularisointia, erikoistuneen sisäpiiriin tutkimustulosten helpotajiuistamista todelliselle tai kuvitellulle suurelle yleisölle. Antiikkaa koskevaan perustutkimukseen kuuluu myös tutkimus, jossa valitaan kohteeksi nykyajan näkökulmasta kiinnostavia kysymyksiä ja käytetään tietoisesti hyväksi nykyaikaa käsittelevien systemaattisten tieteenalojen (kirjallisuustiede, filosofia, sosiologia, uskontotiede) menetelmiä antiikin ilmiöiden valaisemiseksi.

Tämä ei merkitse objektiivisuuden eikä historiallisen tarkkuuden vaatimuksista tinkimistä, mutta se tekee mahdolliseksi aikaisemminkin tutkittujen kohteiden näkemisen yhä uusista ja yllättävistä näkökulmista. Varsinkin sellaiset antiikin ilmiöt, jotka ovat saaneet eurooppalaisessa kulttuurissa klassikon aseman, esimerkiksi Platonin ja Aristoteleen kaltaiset suuret filosofit, ovat osoittautuneet tutkimuskohteina tyhjentyttömiksi.

Klassikkona oleminen on juuri sitä, että jokainen sukupolvi ja jokainen tutkimussuuntaus löytää samasta kohteesta aina uusia ja haastavia tutkimustehtäviä.

Suurin osa antiikintutkijoista kannattaa kolmea ensimmäistä teesiäni. Neljättä ja tärkeintä on monien erityiskysymyksiin keskittyneen tutkijan vaikea ymmärtää.

Kärjistäen kysymys on siitä, että tutkimustyön luonne ymmärretään usein vieläkin 1800-luvun saksalaisen filologian harjoittaman lähdetutkimuksen mallin mukaisesti. Perustutkimukseksi mielletään tutkimattoman aineiston saattaminen tieteellisten periaatteiden mukaiseen järjestykseen ja toissijaisesti aikaisempien tulosten tai aineiston järjestämisen periaatteiden korjaus. Oletetaan, että on yksi oikea järjestys, johon aineisto tulisi saattaa ja jonka tultua selvitettyksi asia on tutkittu.

Nujertaako kartoittava tutkimusote keskustelevan?

Tutkimustyö on ikään kuin antiikin peruskartoitusta, jossa valkoisten alueiden värittäminen on äärimmäisen vaativaa ja vaivalloista lähdeaineiston aukollisuuden ja vaikeaselkoisuuden takia.

On selvää, että peruskarttamalli rajaa tutkimuksen tulevaisuudennäkymät paljon ahtaammin kuin jatkuvan keskustelun malli. Keskustelijoilla ei ole mitään syytä halveksia kartoittajien työtä, sillä ilman kunnon karttaa ei keskustelusta tule mitään. Esimerkiksi epikuroalaisen filosofian tutkija on pohjattoman kiitollinen Herculaneumin papyrusten toimittajille, jotka ovat saattaneet myöhäsepikuroalaisen Filodemoksen fragmentteja luettavaan kuntoon. Kuitenkin toivoisi papyrologinkin myöntävän, että epikuroalaisten tunteita koskevien huomautusten erittely modernien kognitiivisten ja komponentiaalisten emootioteoroiden valossa on yhtä lailla arvokasta antiikin filosofian perustutkimusta.

Suomen antiikintutkimus on voittanut näyttävimmät kansainväliset laakerinsa tutkimuksessa, jossa empiirisen aineiston peruskartoitus on ollut keskeistä. Varovainen positivismi pikemmin kuin anglosaksinen visionäärisyys on ollut suomalaisille tyypillistä, myöntää alan tunnettu suomalainen professori. Voisi kenties lisätä, etteivät kaikkein visionäärisimmät suomalaisyritykset pelkkiä triumfeja ole olleet.

On kuitenkin vahinko, jos kartoittava tutkimusote saa alalla hegemonisen aseman keskustelevan kustannuksella. Tilanne on ongelmallinen jo silloin, jos antiikin suurista kirjailijoista ja filosofiista kiinnostuneet opinnyytteiden tekijät ohjataan peruskartoitustyöhön sillä virheellisellä perusteella, ettei Horatiuksesta tai Platonista muka löydy uutta sanottavaa tai että uuden löytäminen on toivottoman vaikeaa. Jokainen vastuullinen opettaja tuki kannustaa tutkimaan erityisesti niitä aiheita, joita kykenee itse pätevästi ohjaamaan. Kuitenkin tasapaino varovaisuuden ja visionäärisyyden välillä olisi alalle eduksi.

Antiikintutkimuksen indiana jonesit

Joskus kuulee väitettävän, että suurta yleisöä innostaa ja sen mielikuvitusta kiihottaa antiikintutkimuksessa eniten eräänlainen sankariarkeologin hahmo, Indiana Jones huimissa seikkailuissaan kadonnutta aarretta metsästävänsä. Antiikin ylevät henkiset arvot tulevat paljon myöhemmin, jos ovat tullakseen. Jos näin olisi, peruskartoitusta tekevän tutkimuksen painokas asema olisi ehkä perusteltu.

Väitteelle voisi nähdä osittaista tukea siinä, että onnistuessaan identifioimaan Aristoteleen Lykeionin perustukset Ateenasta arkeologit saivat kerralla enemmän päivälehtiulkisuutta kuin esimerkiksi ne filosofit parinkymmenen vuoden aikana, jotka ovat käyneet intensiivistä debattia siitä, luopuuko Aristoteles Metafysiikan VII kirjassa Kategoriat-teoksen kaksijakoisesta substanssin käsitteestä vai ei.

Kuitenkaan en ole vakuuttunut, että Indiana Jones -myytti vetäisi alalle enemmän vakavasta akateemisesta työstä kiinnostuneita opiskelijoita kuin Euripideen tragedioissa, Platonin dialogeissa tai Ciceron puheissa käsitellyt eettiset ongelmat. Ainakin muistelen, että omassa nuoruudessaan yhdistin sankariarkeologit lähinnä Agatha Christien romaaneihin ja kivikasojen kaivelun maataloustoihin mutta kiinnostuin antiikista eurooppalaisen ihmiskuvan perusongelmat muotoilleena kulttuurina.

Opettajantyössäni olen vuosien varrella kohdannut koko joukon itseni lailla motivoituneita opiskelijoita. Sitä paitsi, jos mihin tahansa antiikintutkimuksen seminaariin kokoontuisi kymmenen nuorta indianajonesia ja yksi stoalaisen hyveopin ihailija, silloin vasta olisi syytä olla huolissaan alan tulevaisuudesta. Väitän, että juuri alan tulevaisuuden kannalta korvaamattomia erikoislahjakkaita opiskelijoita usein motivoi kiinnostus maailmankatsomuksellisiin peruskysymyksiin enemmän kuin konkreettisemmat aiheet. Olisi virhe olla vastaamatta tämän opiskelijajoukon haasteeseen.

Antiikin filosofian merkitys

Kuten sanottu, itseni innosti antiikin pariin tietty näkemys kulttuurin perusarvoista. Minua kiinnosti poliittinen kulttuuri ja filosofia, jossa lähtökohdiksi asetetaan kriittinen järjen käyttö ja universaali kansalaisuus, jossa kokoonnutaan julkisesti keskustelemaan yhteisistä asioista esittäen perusteita, jotka liittyvät enemmän asiaan kuin henkilöön ja jossa kaikkeen mitä tehdään suhtaudutaan intohimoisesti, mutta ihmetellen huumorintaju ja itseironinen asenne säilyttäen. Juuri näiden piirteiden takia uskon antiikin filosofian säilyttäneen elinvoimansa läpi historian ja olevan edelleenkin kriittisen ajattelun tyhjentymätön lähde.

Elinvoima ei perustu historian antamaan auktoriteettiin, vaikka jo historiallisen vaikutuksensa kautta antiikin filosofia on dramaattisesti muotoillut kaikkien meidän elämänmuotoa. Antiikin filosofia on tärkeää ennen kaikkea siksi, että se on hyvää: sen edustamat ominaisuudet ovat ihmiselle hyviä lähtökohtia elämän perusongelmien kohtaamiseen.

Tämän häpeilemättömän pateettisen tunnustuksen pohjalta väitän, että antiikin filosofia ei ole mikään pieni suklaakonvehti nautittavaksi arkeologian, historian ja filologian muodostaman kaurapuuron ja ruisleivän päälle. Filosofian asema on aivan keskeinen antiikintutkimuksen tulevaisuuden kannalta. Eurooppalaisen sivistyksen puolustajat voisivat kantaa huolta siitä, että jostakin syystä antiikin filosofialla on kovin vähän omia opetusvirkoja sivistyneessä Keski-Euroopassa, Suomesta puhumattakaan, mutta Yhdysvalloissa jokainen itseään kunnioittava yliopisto palkkaa ainakin yhden antiikin filosofian erikoisasiiantuntijan. Kun näin on tehnyt sellainenkin oppilaitos kuin Texas Agriculture & Mechanics, voi kärjistää, että teksasilaisien cowboyiden ja insinöörien antiikin filosofian koulutukseen on kiinnitetty suurempaa huomiota kuin yhdenkään suomalaisen yliopiston opiskelijoiden.

Useat eri laitokset tutkimuksen voimavarana

Yleisesti ottaen voi kuitenkin pitää suomalaisen antiikintutkimuksen voimavarana sitä, että alaa harrastetaan useissa yliopistojen laitoksissa. Joskus ehdotettu kaiken antiikintutkimuksen kokoaminen Department of Classics -tyyppiseksi laitokseksi lisääisi toteutuessaan ehkä keskusteluyhteyksiä antiikintutkijoiden kesken ja siten lähentäisi empiirisiä ja visionäärisiä näkökulmia toisiinsa. Ghettoutumisen vaara tekee kuitenkin tästä ratkaisusta epätoivottavan sen lisäksi, että se on nykyisessä tiedepoliittisessa tilanteessa epärealistinen.

Historian laitoksilla on perinteisestikin ollut tärkeä sija suomalaisen antiikintutkimuksen kentässä. Tällöin on hyvä muistaa, että antiikintutkijoiden yksi tehtävä on huippututkimuksen ohella tradition siirto seuraaville sukupolville. Koulu on tärkeimpiä ensimmäisen innostuksen herättäjiä. Kun klassillisten kielten kouluopetus on vähäistä, historianopetuksella on keskeinen vastuu antiikin perintöön tutustuttamisessa. Opettajatkin tarvitsevat yliopistollista antiikin historian opetusta. Parhaiten sen hoitavat historian laitoksissa toimivat, omakohtaista tutkimustyötä tekevät antiikin historian tutkijat.

Muuten minulla on hyvin vähän instituutioita koskevia ehdotuksia suomalaisen antiikintutkimuksen tulevaisuuden turvaamiseksi. Tutkimusta eivät näet tee instituutiot vaan asiasta innostuneet yksilöt. Parasta työtä alan tulevaisuuden eteen on tukea ja kannustaa niitä opiskelijoita, jotka ovat samalla rohkeita ja intohimoisia että ahkeria ja sinnikkäitä.

Uskonkin, että entistä yksilökeskeisemmässä maailmassa suomalaisilla antiikintutkijoilla on tähän erinomaiset valmiudet.

Juha Sihvola on yleisen historian ja filosofian historian dosentti. Hän on tutkinut erityisesti antiikin filosofiaa. Sihvola työskentelee Helsingin yliopiston Renvall-instituutissa.